

Jakso 2

**TTK-91 -tietokone ja sen
KOKSI -simulaattori**

Miksi TTK-91?
TTK-91:n rakenne ja
käskykanta-arkkitehtuuri
KOKSI-simulaattori

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 1

Miksi konekieltä?

- Koneen toiminnan ymmärtäminen
- Oman ohjelman toiminnan ymmärtäminen
- Koneenläheinen ohjelmointi
- Kääntäjän tekeminen
  - kääntäjä kääntää konekieliseen lausekielisen ohjelman
- Ohjelman tehokkuus
  - osia ohjelmasta ohjelmoidaan suoraan konekielillä

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 2

Miksi ei oikeaa konekieltä?

- Oikeat konekielet huomattavasti monimutkaisempia
  - niiden opetteluun tarvitaan oma kurssi
- Vaikeaa valita sopivinta
  - paljon erilaisia konekieliä
- Keskitytään vain opetuksen kannalta oleellisiin asioihin
  - tarvittaessa oikea konekieli 'helppo' oppia

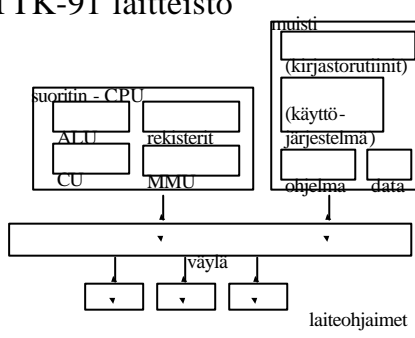
8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 3

Tietokone TTK-91

- Laitteisto, hardware (HW)
  - suoritin, muisti, väylät
  - oheislaitteiden liitännät
- Käskykanta - konekieliarkkitehtuuri
  - käyttöliittymä laitteistoon
  - konekäskyt, tiedon esitysmuodot, tietotyypit
- Symbolinen konekieli
  - luettavampi muoto konekielestä
  - kullakin symbolilla yksikäsitteiset arvot
- KOKSI-simulaattori
  - ohjelma, joka simuloi TTK-91 koneen laitteistoa

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 4

TTK-91 laitteisto

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 5

TTK-91 rekisterit

- 8 yleisrekisteriä ks. Kuva 4.1 [Hakk98]
  - vain näitä rekistereitä voi koskettaa (suoraan) konekäskyillä
  - R0 työrekisteri
    - indeksirekisterinä == 0 (tietyissä konekäskyissä R0 käyttö tarkoittaa lukua 0 rekisterin R0 sisällön asemesta)
  - R1-R5 työ- ja indeksirekistereitä
    - tyyppi riippuu konekäskystä
  - pino-osoitin SP (R6) Stack Pointer
  - ympäristöosoitin FP (R7) Frame Pointer

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 6

TTK-91 Kontrolliyksikkö (CU)

ks. Kuva 4.1 [Häk98]

- PC - Program Counter, käskyosoitin
  - seuraavaksi suoritettavan konekäskyn osoite
- IR - Instruction Register, käskyrekisteri
  - suorituksessa oleva konekäsky
- TR - Temporary Register, apurekisteri
  - tilapäinen talletuspaikka käskyn suoritusaikana
- SR - State Register, tilarekisteri
  - suorittimen tila ja rajoitukset tällä hetkellä

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 7

TTK-91 Tilarekisteri SR ⁽³⁾

- Tilatietoa siitä, mitä suorittimella tapahtui edellisen käskyn suorituksessa
  - virhetilanteet, poikkeukset ks. Kuva 4.1 [Häk98]
  - konekäsky oliin käyttöjärjestelmän palvelupyyntö
  - vertailun tulos
- Tilatietoa siitä, mitä systeemissä tapahtui viime aikoina
  - käsittelemättömät laitteiden antamat signaalit (laitekeskeytykset, device interrupts)
- Tilatietoa siitä, mitä prosessori saa tehdä jatkossa
  - etuoikeutettu tila: kaikki muistialueet, kaikki käskyt
  - poikkeukset ja keskeytykset sallittuja vai ei?

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 8

Tilarekisteri SR ⁽⁹⁾

SR: 32 bittia (kunkin arvo 0 tai 1)
GEL OZUM IS PD ????????

- D = Interrupts Disabled
- P = Privileged mode
- S = SVC (supervisor call) palvelupyyntö
- I = device Interrupt
- M = forbidden Memory address
- U = Unknown instruction
- Z = divide by Zero
- O = arithmetic Overflow
- GEL = comparison indicators: Greater, Equal, Less

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 9

TTK-91 Muistinhallintayksikkö (MMU)

ks. Kuva 4.1 [Häk98]

- Muistiinviittausrekisterit
  - MAR - Memory Address Register, muistiosoite
  - MBR - Memory Buffer Register, luettava/kirjoitettava arvo
- Käytössä oleva muistialue
  - vain tähän alueeseen voi nyt viitata
  - BASE - muistisegmentin alkuosoite
  - LIMIT - muistisegmentin koko
  - kaikki muistiosoitteet suhteellisia BASE rekisterin arvoon
  - käyttöjärjestelmä asettaa ja valvoo

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 10

TTK-91 Käskykanta

- Tietotyypit
- Konekäskyjen tyypit
- Konekäskyn rakenne
  - montako bittia, minkälainen sisäinen rakenne
- Muistissa olevan tiedon osoitustavat
  - symbolisessa konekielessä
- Operaatiot

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 11

TTK-91 tietotyypit ⁽²⁾

- 32 bittinen kokonaisluku
  - noin 10 desimaalinumeroinen luku
- EI:
  - liukulukuja
  - merkkejä
  - totuusarvoja
  - ...

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 12

TTK-91 käskytyypit

- Aina 2 operandia itse käskyssä
  - aina ei molemmilla ole merkitystä
    - JUMP vain yksi operandi, Ri+ADDR
    - NOP ei operandeja lainkaan
- Käsky aina 32 bittiä
- Ensimmäinen operandi aina rekisterissä
- Toinen muistissa tai rekisterissä
  - käsittely rekisterissä on nopeampaa kuin muistista hakeminen

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 13

Symbolinen konekieli ⁽⁶⁾

```

LOOP: ADD R4, @TAULU(R1)
    
```

viite: OPER Rj, M ADDR(Ri)

Ri = indeksirekisteri
 ADDR = osoiteosa
 M = 2. operandin osoitusmoodi
 Rj = 1. operandina oleva rekisteri
 OPER = käskyn symbolinen nimi, opcode
 viite = käskyn (symbolinen) osoite

- Suora vastaavuus konekieleen
  - yksinkertainen assembler-käännös

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 14

Symbolinen konekieli

- Symbolien vastaavuus 1:1 kaikkialla
  - viite: muistiosoite
  - operaatiokoodi, opcode: vakio
  - osoitekentän symboli: vakio tai muistiosoite
  - konttään voi kirjoittaa joko symbolin tai arvon
- Kaikki muistiosoitteet suhteellisia BASE-osoitteeseen, eli arvoalueella [0, LIMIT - 1]
- Osoitusmoodi: monimutkaisempi vastaavuus
  - konekielessä 3 moodia
  - symbolisessa konekielessä 8 moodia

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 15

Symbolinen konekieli vs. konekieli ⁽³⁾

LOAD R1, 10

2	1	1	0	10
---	---	---	---	----

ADD R2, R3

7	2	0	3	0
---	---	---	---	---

MUL R4, @Salary(RN)

9	1	2	1	8020
---	---	---	---	------

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 16

Operandin osoitusmuodot symbolisessa konekielessä

- 8 eri osoitusmoodia (vain 2. operandi)
- Tekstuuaalisesti koodattu LOAD R1, @Field1(R3)
  - osoitusmoodi
    - = vakio [+ rekisterin arvo]
    - tyhjä arvo rekisterissä tai muistissa
    - @ epäsuora viite muistiin
  - 0-arvoa ei kirjoiteta näkyviin
    - indeksirekisteri R0 tai vakio 0
    - LOAD R1, R2 (LOAD R1, =0(R1))
    - LOAD R1, @R2 (LOAD R1, 0(R1))
    - LOAD R1, 10 (LOAD R1, 10(R0))

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 17

TTK-91 muistin osoitusmuodit

ks. lista sivulla 50

SP=R6: 125

FP=R7: 125

R0:	104
R1:	10
R2:	
R3:	1

muisti-segmentti

0:	
10:	300
200:	
201:	11

LIMIT:

Tb:	200
X:	10
One:	1

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 18

Muistinoutojen määrä

- **0 kpl**
  - osoiteosassa
    - vakio: LOAD R1, =10, LOAD R1, =sata
    - 2. operandi rekisteri: LOAD R2, R1
- **1 kpl**
  - osoiteosassa
    - muistipaikka: LOAD R1, 10, LOAD R1, sata(R2)
    - osoite rekisterissä: LOAD R1, @R2
- **2 kpl**
  - osoiteosassa
    - osoite muistipaikkaan: LOAD R1, @100(R3)

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 19

Indeksointi ⁽²⁾

LOAD R4, =Tbl(R3)

- Laske aina ensin tehollinen muistiosoite (effective address, EA): EA = Tbl + (R3) = 201
- Sitten katso moodia ja tee niin monta muistinoutoa kun tarvitaan
  - 0 kpl R4 ← 201
  - 1 kpl R4 ← Mem[201] = 11
  - 2 kpl R4 ← Mem[Mem[201]] = Mem[11] = 300

STORE käsky ⇒ 1 kpl vähemmän noutoia

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 20

Indeksoinnin käyttö ⁽²⁾

- **Taulukot**
  - Vakio (symboli) taulukon alku
  - indeksirekisterissä indeksi

LOAD R5, Tbl(R3)

- **Tietueet**
  - indeksirekisterissä tietueen alku
  - vakiona tietueen kentän suhteellinen osoite tietueen sisällä

LOAD R2, Salary(R5)

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 21

TTK-91 operaatiot

- Muistiinviittaukset
  - tavalliset: load & store
  - pino-operaatiot
- I/O käskyt
- Kokonaislukuoperaatiot
- Loogiset operaatiot totuusarvoille
- Bittien siirtokäskyt (shift instructions)
- Kontrollin siirtokäskyt
  - mistä löytyy seuraavaksi suoritettava käsky?
- Muut käskyt

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 22

TTK-91 muistiinviittausoperaatiot

- **LOAD**
  - vain silloin kun viitataan muistiin
- **STORE**
- **PUSH, POP, PUSH, POP**
  - aliohjelmien toteuttamista varten
  - käsitellään myöhemmin

LOAD R5, @ptrX

STORE R2, X

STORE R3, Tbl(R4)

POP SP, R1 ; load...

PUSH SP, R1 ; store ...

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 23

TTK-91 I/O operaatiot

- **IN**
  - lue arvo (positiivinen kokonaisluku) rekisteriin annetulta laitteelta
- **OUT**
  - tulosta arvo (kokon. luku) rekisteristä annetulle laitteelle
- **Laitteet:**
  - KBD - näppäimistö, stdin
  - CRT - näyttö, stdout
  - ei muita!

IN R3, =KBD

OUT R2, =CRT

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 24

TTK-91 kokonaislukuoperaatiot

- **LOAD** `LOAD R3,R1 ; R3 ← R1`
- **ADD, SUB** `ADD R3,R1 ; R3 ← R3+R1`
`SUB R3,=1 ; R3 ← R3-1`
- **MUL** `MUL R3,Tbl(R1) ; R3 ← R3 * Mem(Tbl+r1)`
- **DIV, MOD** `LOAD R1,=14`
`DIV R1,=3 ; R1 ← 4`
`LOAD R1,=14`
`MOD R1,=3 ; R1 ← 2`

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 25

TTK-91 loogiset operaatiot (4)

- **NOT, AND, OR, XOR**
  - kaikille 32 bitille
  - yksi bitti kerrallaan

LOAD R1,=13 ; R1 = 000...000 11101
LOAD R2,=5 ; R2 = 000...000 01011

AND R1,R2 ; R1 = 000...000 01011
OR R1,R2 ; R1 = 000...000 11101
XOR R1,R2 ; R1 = 000...000 11101
NOT R1 ; R1 = 111...111 00010

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 26

TTK-91 bittien siirtokäskyt

- **SHL, SHR**
  - siirrä bittejä vasemmalle tai oikealle
  - täytä nol

LOAD R1,=5 ; R1 = 000...000 00101 = 5
SHL R1,=1 ; R1 = 000...000 01010 = 10

- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto vasemmalle on sama kuin 2:lla kertominen!
- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto oikealle on sama kuin 2:lla jakaminen!

LOAD R1,=5 ; R1 = 000...000 00101 = 5
SHR R1,=1 ; R1 = 000...000 00010 = 2

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 27

TTK-91 kontrollin siirtokäskyt (6)

- **JUMP** `JUMP Loop`
- **COMP** `COMP R3,=27`
  - asettaa tilarekisteriin SR vertailun tuloksen: L, E tai G
- **JLES, JEQU, JGRE, JNLE, JNEQU, JNGRE**
  - perustuu tilarekisterin tietoon eli viimeksi suoritettuun COMP-käskyyn
- **JNEG, JZER, JPOS, JNNEG, JNZER, JNPOS**
  - perustuu annetun rekisterin arvoon
- **CALL, EXIT** (käärittään myöhemmin)
- **SVC** `SVC SP,=HALT` ohjelman suoritus päättyy

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 28

TTK-91 muut käskyt

- **NOP** `NOP`
  - No Operation, tyhjä käsky, älä tee mitään
  - varaa kuitenkin muistia yhden sanan (32 bittiä)
  - suoritetaan samoin kuin muutkin käskyt

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 29

TTK-91 assembler kääntäjän ohjaukset

- Eivät generoi lainkaan konekäskyjä `Sata EQU 100`
- **EQU** - Equal `LOAD R1,=Sata`
- **DC** - data constant `X DC 50`
  - varaa yhden sanan tilaa muistista ja antaa sille arvon symbolille (symbolitauluun!)
- **DS** - data segment `Tbl DS 200`
  - varaa monta sanaa tilaa muistista, antaa arvon symbolille
  - alkuarvot ovat epämääräisiä!
  - Esim. taulukon tilan varaus `LOAD R3,Tbl(R1)`

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 30

TTK-91 symbolisia konekäskymerkkejä ⁽¹⁰⁾

- Miten toimivat seuraavat käskyt?

```

LOAD R2, @100      ;R2 ← 200
ADD R2, 101 (R3)   ;R2 ← R2 +100 = 105
DIV R1, R3         ;R1 ← 0
LOAD R2, =100(R0) ;R2 ← 100
LOAD R0, @101(R3) ;R0 ← 101
    
```

	regs	mem
R0:	2	100: 101
R1:	1	101: 200
R2:	5	102: 101
R3:	2	103: 100

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 31

TTK-91 symbolisia konekäskymerkkejä ⁽¹⁰⁾

- Entä miten toimivat seuraavat käskyt?

```

LOAD R2, @Xptrptr ;R2 ← 200
ADD R2, Xptr (R3) ;R2 ← R2 +100 = 105
DIV R2, R3        ;R2 ← 2
LOAD R2, =Tbl(R1) ;R2 ← 101
LOAD R2, Sum(R4) ;R2 ← 101
    
```

	regs	mem	symbol
R1:	1	100: 101	Tbl = 100
R2:	5	101: 200	X = 200
R3:	2	102: 101	Xptr = 101
R4:	100	103: 100	Xptrptr = 100
			Sum = 2

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 32

TTK-91 symbolinen konekieliohjelma

```

hello.k91
X DC 13
Y DC 15

MAIN LOAD R1, X
      ADD R1, Y
      OUT R1, =CRT
      SVC SP, =HALT
    
```

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 33

TTK-91 symbolinen konekieliohjelma

```

sum.k91
;sum - laske annettuja lukuja yhteen, luku 0 on loppumerkki
Luku DC 0 ; nykyinen luku, alkuarvo 0
Summa DC 0 ; nykyinen summa, alkuarvo 0

Sum IN R1, =KBD ; ohjelma Sum alkaa käskystä 0
     STORE R1, Luku
     JZER R1, Done ; luvut loppu?

LOAD R1, Summa ; Summa <- Summa+Luku
ADD R1, Luku
STORE R1, Summa ; summa muuttujassa, ei rekisterissa?

JUMP Sum

Done LOAD R1, Summa ; tulosta summa ja lopeta
     OUT R1, =CRT
     SVC SP, =HALT
    
```

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 34

KOKSI

TTK-91 -koneen simulaattori ⁽⁷⁾

- Toimii kuten oikea kone toimisi
- Graafinen käyttöliittymä
- I/O vain käyttöliittymän kautta
- Ohjelmien lataus, käännot ja suoritus
- Ohjelmien editointi ks. sum.k91
  - myös mikä tahansa tekstieditori kelpaa!
- Käsky kerrallaan suoritus mahdollinen
- Käsky kerrallaan, kommentoinnin kera

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 35

KOKSI

TTK-91 -koneen simulaattori

- Käytettävissä (DOS, W95, W98, W-NT)
  - laitoksen koneissa
  - kotona <http://www.cs.Helsinki.FI/~kerolati/>
- Installoi itse kotihakemistoosi (n. 120 KB)
  - kopioi zip-tiedosto ja pura se koksi-hakemistoon
  - editoi koksi [redacted]
- Ohjelmatiedostojen (hello.k91 jne) tulee olla samassa hakemistossa kuin simulaattorin (koksi.exe)
  - käynnistä (esim.) klikkaamalla koksi.exe

Esim: c:\windows\command\edit.com

8.5.2001 Teemu Kerola, K2000 36

-- Jakson 2 loppu --

Some typical 80x86 instructions and their function

Instruction	Function
JE <i>name</i>	if $ZF = 1$ then $EIP = name$; $EIP = EIP + 1$ else $EIP = EIP + 15$
JMP <i>name</i>	$EIP = name$
CALL <i>name</i>	$ESP = ESP + 4$; $EIP = name$; $EIP = EIP + 4$; $ESP = name$
MOVW <i>REG, REG + #R1</i>	$REG = R1$ ($REG + 2$)
PUSH <i>REG</i>	$ESP = ESP - 4$; $REG = ESP$
POP <i>REG</i>	$REG = ESP$; $ESP = ESP + 4$
ADD <i>EAX, #N</i>	$EAX = EAX + N$
TEST <i>REG, #R1</i>	Set condition codes (Z, S, O, B, H, N, A, DF)
MOVB	$R1[REG] = R1[REG]$; $REG = REG + 4$; $REG = REG + 4$

Fig. 3.32 [PaHe98]

8.5.2001

Teemu Korola, K2000

37